

№5

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

**ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 202**

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymuratov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali

23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№049864**

MUNDARIJA			
1.	Meyliyev Obid Raxmatullaevich	Soliqlarning budget daromadlaridagi ahamiyatini oshirish	7
2.	Мирзаева Матлуба Ғайбулла қизи	Тижорат банкларининг капитал базасини мустаҳкамлашнинг методологик ва амалий асосларини такомиллаштириш	14
3.	Жабборов Насриддин Мирзаодилович, Юнусова Шохсанам Муротовна, Бебутова Зулайхо Хамидовна, Сафарова Севара Қаҳрамон қизи	Тошкент вилояти туристик ҳудудлари имижли модели учун барқарорлик таҳлили	19
4.	Мухамедова Севара Абдуллаевна	Тижорат банкларида кичик бизнес лойиҳаларини кредитлашда банк таваккалчиликларини баҳолаш ва бошқариш тизими	27
5.	Abduqayumov Elyorbek Ulug'bek o'g'li, Yo'ldosheva Oygul Zokir qizi	Janubiy Koreya kinoindustriyasining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va ta'siri	33
6.	Umarova Shahnoza	Moliyaviy faoliyat bo'yicha baholangan majburiyatlar hisobini takomillashtirish	40
7.	Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	Avtomobilsozlik korxonalarining xarajat samaradorligini ekonometrik modellash	46
8.	Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	O'zbekistonda auditorlik faoliyatini tashkil etishning zaruriyati va uning ahamiyati	57
9.	Kurbanbayev Jurabek Eruvbayevich, Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	Auditorlik tekshiruvlarida tashqi tasdiqlardan foydalanish va ichki nazorat tizimining samaradorligini oshirish	66
10.	Абдурахманов Ўрол Наврўз ўғли	Акциядорлик жамиятлари аудитида таҳлилий амалларни қўллашни такомиллаштириш	71
11.	Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	Yoshlar biznes-loyihalarini moliyalashtirishda kredit va investitsiya resurslarining o'rni	80
12.	Shodiyev Yashnarbek Baxriddin o'g'li	Davlat moliyaviy nazoratini modellar va metodologik yondashuvlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish	92
13.	Muydinov Baxodirjon Numanovich	Korxonalarda ichki auditni tashkil etish va takomillashtirish	101
14.	Mirzanov Zakir Maratovich	Paxta yetishtirish va qayta ishlash klasterlarida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va iqtisodiy yo'qotishlarni kamaytirish	111
15.	Тожибоева Дилором	XXI ахборотлар асри – қарор қабул қилиш жараёнининг мураккаблашуви асри	116
16.	Нурхонов Комилжон Товқараевич	Яшил иқтисодиётга ўтиш йўллари ва устуворликлари	124
17.	Saydullayev Nodirbek Narzullayevich	Inflyatsion targetirlash sharoitida markaziy bank valyuta intervensiyalari strategiyasini takomillashtirish mexanizmlari	132
18.	Хусаинов Равшан Рахимович	Сравнительный анализ налоговых систем зарубежных стран и трансформация их для Узбекистана	143
19.	Maxkamova Nazokat Umarali qizi	O'zbekiston iqtisodiyotida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning o'rni	150
20.	Abduraxmanova Muqaddas Toxtasinovna	Temir yo'l transporti korxonalarining ekologik-iqtisodiy samaradorligini oshirishning innovatsion mexanizmlari	156
21.	Kuliboyev Azamat Shonazarovich	Davlat tibbiyot tashkilotlarida buxgalteriya hisobi: nazariya, amaliyot va uslubiyot	165

22.	Jaxbarov Jamshidbek Tilavoldi o'g'li	Raqamli texnologiyalar asosida budget tashkilotlarida davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish: Farg'ona viloyati misolida	179
23.	Xasanova Shaxzoda Sarvarq qizi	Avtomatlashtirish davrida ayollarning mehnat bozorida transformatsiyasi: global tendensiyalar va O'zbekistonning 2030-yilgacha imkoniyatlari	188
24.	Abdullaeva Nilufar Javdat qizi	Бюджет ташкилотларида узок муддатли активлар билан боғлиқ молиялаштириш манбалари	194
25.	Худойкулова Дилора Дилмуродовна	Обеспечение надежности аудиторских доказательств при аудите долгосрочных активов	200
26.	To'xtayev Umidjon Shuhrat o'g'li	Xususiy tibbiy xizmatlar raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	209
27.	Djumaniyazov Shavkat Raximovich	Yangi O'zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	216
28.	Siroj Zarina Rustambekovna	O'zbekistonda demografik jarayonlarni statistik prognozlash va monitoring tizimini takomillashtirish	223
29.	To'laev Safarmurod Boymuhammad o'g'li	Korporativ mijozlarga innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirishning xorijiy tajribasi	229
30.	Эрдонаев Аликул Халимович	Банк технологиялари ва масофавий банк хизматларининг турларидан фойдаланиш амалиёти	236
31.	Муродов Бобиржон Хаётжон ўғли	Иқтисодиётда яширин меҳнат ресурслари айланмаси: иш берувчиларни масъулияти ва норасмий бандликни бартараф этишнинг тизимли ечимлари	247
32.	Abdullayeva Shaxnoza Erkinovna	Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini molialashtirish samaradorligini baholash metodologiyasini takomillashtirish	253
33.	Саттаров Тулкин Абдихалилович	Қишлоқ хўжалиги корхоналарини молиявий барқарорлигини баҳолаш моделлари	261

AHOLINI IJTIMOIIY HIMOYA QILISH TIZIMINI MOLIYALASHTIRISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH

Abdullayeva Shaxnoza Erkinovna

Mirzo Ulug'bek nomidagi
O'zbekiston Milliy universiteti
iqtisodiyot fakulteti iqtisodiyot
nazariyasi kafedrası doktoranti, PhD
E-mail: shakhnoza_abdullayeva@list.ru

Annotatsiya. Maqolada aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalashtirish samaradorligini baholashning nazariy va metodologik jihatları tadqiq etilgan. Tadqiqotda aholi salomatligi, bandlik, daromad, kasbiy ta'lim, uy-joy bilan ta'minlanganlik va pensionerlar farovonligi kabi natijaviy indikatorlar tahlil qilinib, ijtimoiy himoyani moliyalashtirish samaradorligini “resurs - qamrov - natija - ta'sir” tamoyili asosida baholash yondashuvi taklif etilgan. Shuningdek, moliyaviy, ijtimoiy va fiskal-strategik baholash bosqichlarini birlashtiruvchi integrallashgan model shakllantirilgan. Olingan natijalar ijtimoiy himoya tizimida natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish, resurslardan samarali foydalanish va ijtimoiy dasturlarning real ta'sirini monitoring qilish mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: moliyalashtirish, samaradorlik, ijtimoiy himoya, natijadorlik, manzillilik, qamrov, farovonlik, barqarorlik.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОЛОГИИ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФИНАНСИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ

Абдуллаева Шахноза Эркиновна

докторант кафедры экономической теории
экономического факультета, PhD
национальный университет
Узбекистана имени Мирзо Улугбека
E-mail: shakhnoza_abdullayeva@list.ru

Аннотация. В статье исследованы теоретические и методологические аспекты оценки эффективности финансирования системы социальной защиты населения. В исследовании проанализированы результативные показатели, такие как здоровье населения, занятость, доход, профессиональное образование, обеспечение жильем и благосостояние пенсионеров, предложен подход к оценке эффективности финансирования социальной защиты на основе принципа «ресурс - охват - результат - воздействие». Также сформирована интегрированная модель, объединяющая этапы финансовой, социальной и фискально-стратегической оценки. Полученные результаты показывают необходимость совершенствования механизмов ориентированного на результат бюджетирования в системе социальной защиты, эффективного использования ресурсов и мониторинга реального воздействия социальных программ.

Ключевые слова: финансирование, эффективность, социальная защита, результативность, адресность, охват, благосостояние, устойчивость.

IMPROVING THE METHODOLOGY FOR ASSESSING THE EFFICIENCY OF FINANCING THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM FOR THE POPULATION

Abdullayeva Shakhnoza Erkinovna

National University of Uzbekistan

named after Mirzo Ulugbek
PhD Researcher, Department of
Economic Theory, Faculty of Economics
E-mail: shakhnoza_abdullayeva@list.ru

Abstract. *The article explores the theoretical and methodological aspects of evaluating the efficiency of financing the social protection system for the population. The study analyzed outcome indicators such as population health, employment, income, vocational education, housing availability, and the well-being of pensioners, and proposed an approach to assess the efficiency of social protection financing based on the 'resources - coverage - results - impact' principle. Additionally, an integrated model combining financial, social, and fiscal-strategic assessment stages was developed. The results highlight the need to improve mechanisms for results-oriented budgeting in the social protection system, efficient use of resources, and monitoring the real impact of social programs.*

Keywords: *financing, efficiency, social protection, results-orientation, targeting, coverage, well-being, sustainability.*

Kirish

Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimining barqaror va samarali faoliyat yuritishi nafaqat yetarli hajmdagi moliyaviy resurslarni shakllantirish, balki ushbu resurslardan oqilona, maqsadli va natijador foydalanishni ta'minlash bilan ham bevosita bog'liqdir. Shu bois ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirish samaradorligini ilmiy asoslangan mezonlar va indikatorlar asosida baholash davlat ijtimoiy siyosatining muhim tarkibiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy sharoitda moliyalashtirish samaradorligini faqat budjetdan ajratilgan mablag'lar hajmi, ularning o'zlashtirilish darajasi yoki belgilangan xarajatlar rejasining bajarilishi orqali baholash yetarli emas. Chunki ijtimoiy xarajatlarning haqiqiy iqtisodiy va ijtimoiy mazmuni sarflangan moliyaviy resurslarning aholi turmush farovonligi, bandlik darajasi, real daromadlar, sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlari, kasbiy ta'lim va malaka oshirish, uy-joy sharoitlari hamda aholining ijtimoiy zaiflik darajasini kamaytirishga qay darajada ta'sir ko'rsatgani orqali namoyon bo'ladi.

Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirish samaradorligini baholash jarayonida resurslar hajmi, aholining tegishli qatlamlarini qamrab olish darajasi, mablag'larning maqsadli yo'naltirilganligi, bir nafar benefitsiar yoki bitta xizmat birligiga to'g'ri keladigan xarajat, erishilgan bevosita ijtimoiy natijalar hamda uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy ta'sir o'rtasidagi o'zaro sababiy bog'liqlikni kompleks tarzda hisobga olish zarur. Bunda “xarajat–natija–ta'sir” zanjiri asosida baholash yondashuvining qo'llanilishi ijtimoiy dasturlarga yo'naltirilayotgan moliyaviy mablag'larning nafaqat sarflanishini, balki ularning real ijtimoiy samara yaratish darajasini aniqlash imkonini beradi. Natijada davlat mablag'laridan foydalanishning shaffofligi, hisobdorligi va manzilliligi oshib, ijtimoiy siyosat choralarining aholining ehtiyojlariga muvofiqligi yanada kuchayadi. Ayniqsa, ijtimoiy yordam, nafaqa, subsidiya, kompensatsiya, ijtimoiy xizmatlar, bandlik dasturlari va boshqa qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining kengayib borishi hamda ularni moliyalashtirish manbalarining diversifikatsiyalanishi sharoitida samaradorlikni baholashning yagona metodologik asoslarini shakllantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Davlat budjeti, davlat maqsadli jamg'armalari, mahalliy budjetlar, xalqaro moliya institutlari mablag'lari, xususiy sektor va boshqa manbalar hisobidan moliyalashtirilayotgan dasturlar bo'yicha xarajatlarni o'zaro qiyoslash, har bir birlik moliyaviy resurs hisobiga yaratilgan ijtimoiy natijani aniqlash, takrorlanuvchi va samarasiz xarajatlarni qisqartirish hamda yuqori natija berayotgan yo'nalishlarga resurslarni qayta taqsimlash imkonini beruvchi kompleks indikatorlar tizimini ishlab chiqish muhim ilmiy-amaliy vazifaga aylanmoqda. Bunday indikatorlar tizimi nafaqat moliyaviy ko'rsatkichlarni, balki ijtimoiy natijadorlik, qamrov sifati, yordamning manzilliligi, benefitsiarlarning ijtimoiy-iqtisodiy holatidagi o'zgarishlar, kambag'allikdan chiqish darajasi, doimiy bandlikka erishish, daromadlar

barqarorligi va ijtimoiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarining yaxshilanishi kabi mezonlarni ham qamrab olishi lozim.

Adabiyotlar sharhi

Ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirish samaradorligini baholash bo'yicha zamonaviy ilmiy adabiyotlarda asosiy e'tibor xarajatlarning mutlaq hajmidan ko'ra, ularning taqsimlanishi va yakuniy ijtimoiy natijalariga qaratilmoqda. D. Popova 101 mamlakatning 1998–2017-yillardagi ma'lumotlarini tahlil qilib, “ijtimoiy himoya xarajatlarning adolatli taqsimlanishi kambag'allik va tengsizlikning qisqarishini kuchliroq bashorat qiladi”[1], degan xulosaga keladi. Muallifning natijalari ayniqsa past va o'rta daromadli mamlakatlarda xarajatlarning eng kam daromadli kvintilga yetib borishi ularning umumiy hajmidan kam bo'lmagan ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Sh. Yarashov, N. Baryshnikova va J. Kakhkharov esa yuqori va o'rta daromadli mamlakatlarni qamrab olgan tadqiqotida ijtimoiy himoya xarajatlari samaradorligini kambag'allik darajasi, Gini koeffitsienti va eng quyi daromad guruhining ulushi kabi natijaviy indikatorlar orqali baholaydi hamda “xarajatlarning samaradorligi ularning kambag'allik va tengsizlikka real ta'siri orqali namoyon bo'lishi”[2] ni asoslaydi. R. Slater rivojlanayotgan mamlakatlardagi pul transfertlarini o'rganib, “naqd pul transfertlari ijtimoiy himoya dasturlarining muhim va kengayib borayotgan elementi”[3] ekanini qayd etadi, biroq ularning kambag'allikni qisqartirishdagi natijasi dastur dizayni, qamrov va mahalliy institutsional sharoitlarga bog'liqligini ko'rsatadi. Ushbu tadqiqotlar umumiy holda moliyalashtirish samaradorligini “qancha mablag' sarflandi?” degan savoldan “mablag' kimga yetib bordi va qanday natija berdi?” degan natijaga yo'naltirilgan yondashuvga o'tkazish zarurligini ko'rsatadi.

Ijtimoiy xarajatlarning samaradorligi faqat qayta taqsimlash natijalari bilan emas, balki ularning o'rta va uzoq muddatli iqtisodiy qaytimi bilan ham baholanishi lozim. S.-H. Ahn va S.-W. Kim 15 ta farovonlik davlati bo'yicha olib borgan panel tahlilida “ijtimoiy xizmatlarga yo'naltirilgan xarajatlar ulushining oshishi iqtisodiy o'sish va mehnat bozori natijalariga ijobiy hissa qo'shishi”[4] ni aniqlagan. S.-W. Kim va S.-H. Ahnning keyingi tadqiqotida ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlarga davlat xarajatlari “inson kapitalini oshirish, mehnat bozorida ishtirokni qo'llab-quvvatlash va ish o'rinlari yaratish”[5] orqali ijtimoiy investitsiya sifatida iqtisodiy qaytim berishi ko'rsatilgan. Ularning 15 ta rivojlangan davlat bo'yicha 1980–2015-yillarni qamrab olgan fixed-effects baholashlari xizmatlarga yo'naltirilgan xarajatlarning o'rta va uzoq muddatli ijobiy ta'sirini aniqlagan. D. Cardoso va hammualliflar esa 42 mamlakatning 1985–2020-yillardagi ma'lumotlarini SVAR modeli orqali tahlil qilib, “ijtimoiy himoyaga davlat xarajatlarning ijobiy multiplikativ ta'siri ko'pchilik mamlakatlarda vaqt davomida to'planib borishini”[6] ko'rsatadi. Shu bilan birga, multiplikatorlar mamlakatlar bo'yicha keskin farqlanishi xarajatlarning iqtisodiy samaradorligini baholashda faqat yagona normativ koeffitsientdan foydalanish metodologik jihatdan yetarli emasligini anglatadi.

Ijtimoiy himoyani moliyalashtirish samaradorligini baholash bo'yicha uchinchi yo'nalish xarajatlar tarkibi va turli ijtimoiy dasturlar o'rtasidagi funksional muvozanatga e'tibor qaratadi. K. Kuitto 23 ta Yevropa davlatining xarajatlar tarkibini o'rganib, “ijtimoiy investitsiya siyosatining rivojlanishi an'anaviy kompensatsion ijtimoiy himoyani avtomatik ravishda siqib chiqarmaydi”[7] ligini ta'kidlaydi; bunda xarajatlarning optimal tarkibi hayot sikli bosqichlari va farovonlik modeli xususiyatlariga bog'liq. A. Hemerijck, S. Ronchi va I. Plavgo ijtimoiy siyosat natijalarini uchta funksional blok — inson kapitalini shakllantirish, hayot va mehnat bozori o'tishlarini yengillashtirish hamda ijtimoiy xavflarga qarshi “buffer” yaratish — asosida baholashni taklif etib, “faqat qayta taqsimlashga asoslangan yondashuv XXI asr farovonlik davlatining murakkabligini to'liq qamrab olmaydi”[8] degan fikrni ilgari suradi. H. Pöyliö esa Germaniya tajribasida aynan “stock–flow–buffer” funksiyalarining kambag'allik xavfiga ta'sirini yosh va oila turlari kesimida baholab, ijtimoiy dasturlar samaradorligi benefitsiarlarning demografik va hayot sikli xususiyatlariga qarab farqlanishini ko'rsatadi[9]. Ushbu ilmiy yondashuvlarning sintezi shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirish samaradorligini baholash metodologiyasi

xarajatlar hajmi, qamrov va manzillilik bilan cheklanmasdan, **resurs tejamkorligi, taqsimot adolatiligi, qisqa muddatli ijtimoiy natija, uzoq muddatli iqtisodiy ta'sir va fiskal barqarorlikni** yagona indikatorlar tizimida birlashtirishi zarur. O'zbekiston sharoitida aynan ushbu ko'rsatkichlarni integratsiyalovchi natijaga yo'naltirilgan baholash mexanizmining yetarlicha shakllanmaganligi mazkur tadqiqotning asosiy metodologik bo'shlig'ini belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalashtirish samaradorligini baholash uchun tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, guruhlash, koeffitsiyentlar tahlili va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Metodologik asos sifatida ijtimoiy himoya xarajatlarning mutlaq hajmini baholashdan tashqari, ularning qamrov darajasi, maqsadli yo'naltirilganligi, resurslardan foydalanish tejamkorligi hamda erishilgan ijtimoiy natijalar bilan bog'liqligi hisobga olindi. Xususan, aholi salomatligi, uy-joy bilan ta'minlanganlik, bandlik, pul daromadlari, kasbiy ta'lim bilan qamrov va pensionerlar farovonligi kabi natijaviy indikatorlar ijtimoiy himoyani moliyalashtirish samaradorligining asosiy mezonlari sifatida tahlil qilindi. Shuningdek, xalqaro ilmiy adabiyotlarda qo'llaniladigan natijaga yo'naltirilgan moliyalashtirish, ijtimoiy investitsiya va xarajat–natija yondashuvlari O'zbekiston sharoitiga moslashtirish nuqtai nazaridan baholanib, moliyaviy resurslar va ijtimoiy natijalar o'rtasidagi bog'liqlikni kompleks ifodalovchi metodologik takliflar shakllantirildi.

Tahlil va natijalar

Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalashtirish samaradorligini baholashda faqat ajratilgan yoki o'zlashtirilgan mablag'lar hajmiga tayanish yetarli emas. Moliyaviy samaradorlik ijtimoiy xarajatlarning aholi farovonligiga qanday natija bergani, qaysi ijtimoiy risklarni kamaytirgani va resurslar qanchalik maqsadli yo'naltirilganini ifodalashi lozim. Tadqiqot materiallarida ijtimoiy himoya tizimining natijaviy samaradorligini baholash uchun aholi salomatligi, uy-joy bilan ta'minlanganlik, real demografik o'sish, kasbiy ta'lim bilan qamrov, pul daromadlari, bandlik hamda pensionerlar farovonligi kabi indikatorlar taklif etilgan. Mazkur ko'rsatkichlarning afzalligi shundaki, ular ijtimoiy xarajatlarning bevosita moliyaviy hajmini emas, balki xarajatlar hisobiga shakllanishi kutiladigan ijtimoiy natijalarni aks ettiradi.

1-jadval.

Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalashtirishning natijaviy samaradorligini baholash indikatorlari*

№	Indikator	Baholash mazmuni	Ijtimoiy natija yo'nalishi
1	Aholi salomatligi koeffitsienti	Kasallanish, nogironlik va ishlab chiqarish jarohatlari bilan bog'liq ijtimoiy risklarni ifodalaydi	Sog'liq va mehnat salohiyati
2	Uy-joy bilan ta'minlanganlik koeffitsienti	Aholining minimal yashash maydoni va uy-joy sharoitiga mosligini baholaydi	Turmush sharoiti
3	Aholining real o'sish koeffitsienti	Tug'ilish va o'lim nisbatlari orqali demografik holatni ifodalaydi	Demografik barqarorlik
4	Kasbiy ta'lim bilan qamrov koeffitsienti	Mehnatga layoqatli aholining kasbiy tayyorgarlik darajasini baholaydi	Inson kapitali
5	Aholi pul daromadlari koeffitsienti	Jon boshiga daromadlarning minimal yashash ehtiyojlariga nisbatan holatini ifodalaydi	Daromad va farovonlik
6	Aholi bandligi koeffitsienti	Iqtisodiy faol aholining bandlik darajasini baholaydi	Mehnat bozori
7	Pensionerlar turmush farovonligi koeffitsienti	Pensiya daromadlarining minimal turmush ehtiyojlariga mosligini baholaydi	Keksalar ijtimoiy himoyasi

*Muallif ishlanmasi.

1-jadvaldagi indikatorlar ijtimoiy himoya tizimining natijaviy tomonini yetarlicha keng qamrab oladi, biroq ularni moliyalashtirish samaradorligi bilan bevosita bog'lash uchun qo'shimcha metodologik qatlam zarur. Masalan, bandlik koeffitsientining oshishi ijobiy ijtimoiy natija hisoblanadi, ammo uning o'zi bu natijaga qancha budget resursi hisobiga erishilganini ko'rsatmaydi. Xuddi shuningdek, pensionerlar turmush farovonligining yaxshilanishi ijtimoiy siyosat natijadorligini ifodalasa-da, xarajatlarning tejamkorligi yoki dastur qamrovining maqsadga muvofiqligi to'g'risida alohida xulosa chiqarish imkonini bermaydi. Shuning uchun mavjud natijaviy indikatorlarni resurs - qamrov - natija - ta'sir zanjiri asosida qayta guruhlash moliyalashtirish samaradorligini chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi.

2-jadval.

Ijtimoiy himoyani moliyalashtirish samaradorligini baholashning taklif etilayotgan mezonlar tizimi*

Baholash bloki	Asosiy ko'rsatkichlar	Baholash savoli	Iqtisodiy mazmuni
Resurs samaradorligi	Bir benefitsiarga to'g'ri keladigan xarajat; ma'muriy xarajatlar ulushi	Qancha resurs sarflandi?	Xarajatlar tejamkorligini baholaydi
Qamrov samaradorligi	Benefitsiarlar ulushi; ehtiyojmand aholining qamrov darajasi	Mablag' kimlarga yetib bordi?	Dastur qamrovini aniqlaydi
Manzillilik	Ehtiyojmand qatlamlarga yo'naltirilgan mablag'lar ulushi	Resurslar to'g'ri guruhga yo'naltirildimi?	Targeting sifatini baholaydi
Natijaviy samaradorlik	Bandlik, daromad, sog'liq, ta'lim va uy-joy ko'rsatkichlaridagi o'zgarish	Qanday ijtimoiy natija olindi?	Dastur bevosita va kutilayotgan samara darajalarini ko'rsatadi
Ta'sir samaradorligi	Kambag'allik, ijtimoiy zaiflik va tengsizlikning qisqarishi	Uzoq muddatda nima o'zgardi?	Ijtimoiy siyosatning yakuniy ta'sirini baholaydi
Fiskal barqarorlik	Ijtimoiy xarajatlarning budget va YAIMga nisbati, xarajatlar dinamikasi	Natija moliyaviy jihatdan barqarormi?	Uzoq muddatli moliyaviy imkoniyatlarni baholaydi

*Muallif ishlanmasi.

2-jadvalda taklif etilgan yondashuv moliyalashtirish samaradorligini faqat natijaviy indikatorlar bilan emas, balki resurslardan foydalanish sifati bilan ham bog'laydi. Bunda resurs samaradorligi xarajatlarning tejamkorligini, qamrov va manzillilik esa mablag'larning benefitsiarlarga yetib borish darajasini ifodalaydi. Natijaviy samaradorlik ijtimoiy himoya dasturining bevosita ijtimoiy natijalarini, ta'sir samaradorligi esa kambag'allik va ijtimoiy zaiflik kabi yakuniy ko'rsatkichlardagi o'zgarishni aks ettiradi. Fiskal barqarorlik blokining kiritilishi esa qisqa muddatda ijobiy natija bergan dastur uzoq muddatda davlat moliyasiga haddan tashqari yuk bo'lib qolmasligini nazorat qilish imkonini beradi. Shu sababli moliyalashtirish samaradorligini baholashda “ko'proq xarajat bu yuqori samaradorlik” tamoyilidan voz kechib, “bir birlik resurs hisobiga yaratilgan ijtimoiy natija” tamoyiliga o'tish metodologik jihatdan muhim hisoblanadi. Mazkur yondashuvni amaliyotda qo'llash uchun ko'rsatkichlarni yagona integrallashgan baholash mexanizmiga birlashtirish zarur. Bunda har bir indikatorni normallashtirish, yo'nalishlar bo'yicha guruhlash va ularning umumiy samaradorlikka hissasini aniqlash mumkin. Ushbu tadqiqot

doirasida ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirish samaradorligini uch bosqichli - moliyaviy, ijtimoiy va fiskal -baholash modeli taklif etiladi.

3-jadval.

Ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirish samaradorligini integrallashgan baholash modeli*

Bosqich	Baholash obyekti	Tavsiya etiladigan indikatorlar	Kutiladigan natija
I. Moliyaviy baholash	Ajratilgan resurslardan foydalanish	Xarajatlar o'zlashtirilishi, bir benefitsiarga xarajat, ma'muriy xarajatlar ulushi	Moliyaviy tejamkorlik aniqlanadi
II. Ijtimoiy natijani baholash	Moliyalashtirish hisobiga yuzaga kelgan o'zgarish	Bandlik, daromad, sog'liq, ta'lim, uy-joy, pensionerlar farovonligi	Ijtimoiy natijadorlik baholanadi
III. Fiskal va strategik baholash	Uzoq muddatli barqarorlik va ta'sir	Kambag'allik dinamikasi, ijtimoiy zaiflik, budjet yuklamasi, xarajatlarning YAIMga nisbati	Dastur barqarorligi va uzoq muddatli samarasi aniqlanadi

*Muallif ishlanmasi.

3-jadvalda taklif etilgan modelning asosiy afzalligi moliyaviy va ijtimoiy ko'rsatkichlarni bir-biridan ajratib emas, balki ketma-ket sababiy zanjir sifatida baholashidir. Birinchi bosqichda davlat mablag'laridan foydalanish tejamkorligi aniqlanadi; ikkinchi bosqichda ushbu xarajatlarning bevosita ijtimoiy natijasi baholanadi; uchinchi bosqich esa dastur natijalarining uzoq muddatli fiskal va ijtimoiy barqarorligini ko'rsatadi. Masalan, ijtimoiy dastur bo'yicha xarajatlarning to'liq o'zlashtirilishi birinchi bosqich nuqtai nazaridan ijobiy ko'rinishi mumkin, biroq bandlik, daromad yoki ijtimoiy zaiflik ko'rsatkichlarida sezilarli o'zgarish yuz bermasa, ushbu moliyalashtirishni yuqori samarali deb baholash metodologik jihatdan to'g'ri bo'lmaydi. Shu jihatdan taklif etilayotgan model budjet ijrosini ijtimoiy natijalar bilan bog'lash imkonini beradi.

Tahlil natijalari ijtimoiy himoyani moliyalashtirish samaradorligini baholashda natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish tamoyillarini kuchaytirish zarurligini ham ko'rsatadi. Bunda har bir ijtimoiy dastur uchun moliyalashtirish hajmi bilan birga oldindan belgilangan natija indikatorlari, bazaviy qiymatlar va maqsadli ko'rsatkichlar shakllantirilishi lozim. Masalan, bandlikni qo'llab-quvvatlash dasturlarida ajratilgan mablag' miqdori emas, barqaror ish bilan ta'minlangan benefitsiarlar ulushi; ijtimoiy nafaqalarda to'lovlar soni emas, kambag'allik chuqurligining qisqarishi; kasbiy ta'lim dasturlarida esa o'qitilganlar soni emas, o'qishni tugatgandan keyingi bandlik natijasi asosiy samaradorlik mezon sifatida qaralishi maqsadga muvofiq. Shu bilan birga, tavsiya etilayotgan metodologiyaning amaliy tatbiqi ma'lumotlar sifatiga bevosita bog'liq. Ijtimoiy himoya, bandlik, sog'liqni saqlash, ta'lim, soliq va hududiy statistika axborot tizimlarining o'zaro integratsiyasi bo'lmasa, resurs va natija o'rtasidagi bog'liqlikni aniq kuzatish qiyinlashadi. Shu sababli samaradorlik monitoringini yagona raqamli ma'lumotlar bazasi asosida tashkil etish, ko'rsatkichlarni hududlar va benefitsiar guruhlari kesimida kuzatish hamda yillik baholash bilan cheklanmasdan dinamik monitoring tizimini joriy etish maqsadga muvofiq. Natijada ijtimoiy himoya tizimida moliyaviy resurslarni ko'paytirishning o'zi emas, balki har bir sarflangan resurs birligi hisobiga erishilgan ijtimoiy natijani maksimal darajada oshirish asosiy boshqaruv mezoniga aylanishi mumkin.

Xulosa

Tadqiqot natijalari aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalashtirish samaradorligini baholashda faqat ajratilgan budjet mablag'lari hajmi, ularning o'zlashtirilish darajasi yoki xarajatlar dinamikasi bilan cheklanib qolish yetarli emasligini ko'rsatdi. Ijtimoiy himoya xarajatlarning haqiqiy samaradorligi moliyaviy resurslarning maqsadli yo'naltirilishi,

ehtiyojmand qatlamlarni qamrab olish darajasi, bir benefitsiarga to‘g‘ri keladigan xarajatlar, ma‘muriy sarflar ulushi hamda ushbu xarajatlar hisobiga erishilgan ijtimoiy natijalar bilan kompleks ravishda aniqlanishi lozim. Shu nuqtai nazardan, moliyalashtirish samaradorligini “resurs - qamrov - natija - ta’sir” zanjiri asosida baholash metodologik jihatdan nisbatan mukammal yondashuv hisoblanadi. Mazkur yondashuv moliyaviy tejamkorlikni ijtimoiy natijadorlikdan ajratib qo‘ymaydi, aksincha, sarflangan mablag‘larning bandlik, daromad, sog‘liq, kasbiy ta‘lim, uy-joy sharoiti, pensionerlar farovonligi va ijtimoiy zaiflikning kamayishiga qay darajada ta’sir qilganini baholash imkonini beradi. Tadqiqotda taklif etilgan uch bosqichli model - moliyaviy baholash, ijtimoiy natijani baholash hamda fiskal-strategik baholash - ijtimoiy dasturlarning qisqa muddatli natijalari bilan uzoq muddatli budjet barqarorligi o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlashga xizmat qiladi. Bu esa “ko‘proq mablag‘ ajratish - yuqori samaradorlik” degan sodda yondashuvdan “bir birlik moliyaviy resurs hisobiga yaratilgan ijtimoiy natija” tamoyiliga o‘tish zarurligini asoslaydi. Shu bilan birga, moliyalashtirish samaradorligi barcha hudud va ijtimoiy guruhlarda bir xil bo‘lmasligi mumkinligi sababli, baholash tizimida hududiy, demografik va ijtimoiy tafovutlarni ham hisobga olish zarur.

O‘zbekiston sharoitida ijtimoiy himoya tizimini moliyalashtirish samaradorligini oshirish uchun natijaga yo‘naltirilgan boshqaruv mexanizmlarini yanada chuqurlashtirish maqsadga muvofiq. Birinchidan, har bir ijtimoiy dastur bo‘yicha moliyalashtirish hajmi bilan bir qatorda aniq bazaviy va maqsadli indikatorlar - qamrov darajasi, manzillilik, birlik xarajat, ijtimoiy natija va yakuniy ta’sir ko‘rsatkichlarini belgilash zarur. Ikkinchidan, ijtimoiy dasturlar bo‘yicha mablag‘larni rejalashtirishda natijaga yo‘naltirilgan budjetlashtirish tamoyillarini kengaytirib, keyingi davr moliyalashtirish hajmini avvalgi davrda erishilgan natijalar va samaradorlik ko‘rsatkichlari bilan bog‘lash lozim. Uchinchidan, ijtimoiy himoya, bandlik, sog‘liqni saqlash, ta‘lim, soliq, kadastr va hududiy statistika ma‘lumotlarini yagona axborot tizimiga integratsiya qilish orqali xarajatlar va ularning ijtimoiy natijalarini benefitsiar hamda hududlar kesimida kuzatish imkoniyatini yaratish zarur. To‘rtinchidan, samaradorlik monitoringida inklyuziya va eksklyuziya xatolari, ma‘muriy xarajatlar ulushi, takroriy moliyalashtirish holatlari va past natija berayotgan dasturlarni muntazam aniqlash tizimini joriy etish lozim. Beshinchidan, ijtimoiy himoya dasturlarini davriy ravishda mustaqil baholash, xarajat–natija va xarajat–samara tahlillarini qo‘llash hamda samarasiz yo‘nalishlardan yuqori ijtimoiy qaytim berayotgan dasturlarga resurslarni qayta taqsimlash amaliyotini kuchaytirish zarur. Shu asosda ijtimoiy himoya tizimining moliyaviy modeli nafaqat mablag‘larni taqsimlash vositasiga, balki ijtimoiy natijalarni boshqarish va davlatning cheklangan moliyaviy resurslaridan maksimal ijtimoiy qaytim olishga xizmat qiluvchi kompleks mexanizmga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Popova, D. (2023). Impact of equity in social protection spending on income poverty and inequality. *Social Indicators Research*, 169, 697–721.
2. Yarashov, S., Baryshnikova, N. V., & Kakhkharov, J. (2026). The impact of social protection expenditure on poverty and inequality in high- and middle-income countries. *Economic Record*, 102(336), 99–137.
3. Slater, R. (2011). Cash transfers, social protection and poverty reduction. *International Journal of Social Welfare*, 20(3), 250–259.
4. Ahn, S.-H., & Kim, S.-W. (2015). Social investment, social service and the economic performance of welfare states. *International Journal of Social Welfare*, 24(2), 109–119.
5. Kim, S.-W., & Ahn, S.-H. (2020). Social investment effects of public education, health care, and welfare service expenditures on economic growth. *Asian Social Work and Policy Review*, 14(1), 34–44.
6. Cardoso, D., et al. (2025). The multiplier effects of government expenditures on social protection: A multi-country study. *Development and Change*, 56(1), 172–224.
7. Kuitto, K. (2016). From social security to social investment? Compensating and social

investment welfare policies in a life-course perspective. *Journal of European Social Policy*, 26(5), 442–459.

8. Hemerijck, A., Ronchi, S., & Plavgo, I. (2023). Social investment as a conceptual framework for analysing well-being returns and reforms in 21st century welfare states. *Socio-Economic Review*, 21(1), 479–500.

9. Pöyliö, H. (2026). Social investment impact on poverty: Empirical evidence of the stock, flow and buffer policy functions in Germany. *Social Policy and Society*.

